

Tako mu je ušla prva beseda, ne da bi bil utegnil premisliti. In za prvo je morala priti druga, zdaj ni bilo več dvoma o tem. Vso noč ga je dušila zavest, da nima duše, ki bi se ji smel odkriti. In zdaj je bila taka duša tu, pred njim, in je komaj čakala njegove izpovedi...

Hilarij Pernat je pomislil, da je ravnatelj sicer bedak, a drugače dober človek. In, kar je bilo glavno: tudi on je bil oče brez sina, tudi on je izgubil vso svojo srečo in ves svoj starčevski up!

«Zdaj ali nikoli,» je rekel sam pri sebi. «Njemu ali nobenemu...»

In je naslonil glavo med dlani ter začel pripovedovati svojo težko povest...

Ko jo je končaval, sta se nehote sprijela za roke. In kmalu ni bilo čuti v kabinetu ničesar več razen tihega tikanja ure in pri-dušenega hlipanja dveh starčevskih glasov.

«Oh da, razumem,» je izpregovoril Rožič čez dolgo časa. «Tebi je še huje nego meni... se pravi, v kakem pogledu... A kdo bi si mislil!... Nu da. Bog naju potolaži. Tudi nama dvema se bliža odrešenje...»

Nekaj trenutkov sta se oba trudila, da bi z veseljem pomislila na smrt; toda njiju razboleli srca sta obupno kričali po življenju in po izpolnitvah, ki niso bile več mogoče... Sredi tega skelečega občutka se je ravnatelj iznova spomnil, zakaj je prišel.

«Nu da,» je zastokal, «tako torej vidimo...» Pogledal je na uro in vstal. «Pogum, ubogi prijatelj. Nosiva in potrpi!...»

Hilarij Pernat je čutil, da mu izpoved ni razbremenila srca. V duši ga je tiščalo nekaj grdega, kakor sram po nečistem grehu. Vse, vse okoli njega je bilo sovražno, odurno in tuje. Še večer, ki se je delal onkraj zamrzlih oken, je bil umazan.

Prav tistega umazanega večera pa je Blanka pl. Nagerthova zvedela, da je imel «der arme Onkel Hilarius» sina, dediča, ki so ga na srečo ubili Rusi...

Kolikšna nevarnost je šla mimo nje!

(Nadaljevanje in konec v prihodnjem letniku.)

Bratko Kreft / Špijon

1914.

Tonček, trinajstletni župañov sin, je prisopihal s paše in zakričal očetu, ki je čital časopis na pragu: «Špijon! Špijon! Špijon!» — Oče župan je snel naočnike in odložil časopis.

«V gozdu smo ga videli. Glasno je govoril sam zase. Ničesar nismo mogli razumeti. Oblečen je v žensko. Po laseh smo ga

spoznali. Prav nič jih nima. Kratko je ostrižen. Kakor jaz. Ko je stopil iz gozda, si je privezal žensko ruto na glavo.» Tako je sopihajoč oddajal poročilo njegov sin.

Županova hiša je bila od usodnega Vidovega dne prepleskana z raznobarvnimi lepaki, ki so kričali vse mogoče stvari na mimo-idoče ljudi. Izmed vseh največji in najbolj svež je bil tisti o špijonih. Tako se je poročalo tam, da je treba v tem težkem času paziti na vsakogar. Domovina ni samo v nevarnosti pred zunanjimi, javno oboroženimi hajduki, še bolj je v nevarnosti pred tihimi Efijalti in vsakovrstnimi špijoni.

Tuja beseda je sedla v srca ljudi in oče župan, ki je bral mnogo časopisov, je iz njih izvedel marsikaj o visoki politiki, generalih in priležnicah ruskega carja in o špijonih. Odredil je ponočne straže mladih, za vojno še negodnih fantov in onemoglih starcev. (Vse drugo je bilo odšlo.) Kajti to je gosposka priporočala in gospod župan je bil veren župan. Zato so ponoči blodile pisane patrolje mladih fantičkov in osivelih mož s koli in lovskimi puškami. Ustavljale so avtomobile, vozove in neznane potnike, zakaj nikdar človek ne ve dobro, kdo je oni, ki se šopiri v avtomobilu ali na vozu, še manj, kdo je oni, ki si upa v teh strašnih časih sam s popotno palico na pot. Orožnika sta bila samo dva za vseh devet vasi. Nista zmogla vsega. Nočne straže so jima bile v pomoč. Kaj zato, če je že takoj v početku izginila tu in tam kakšna kokoš več, kakor prej v rednih časih. Ali kaj zato, če se je ta ali oni pritožil, da mu je setev pohojena, grede okradene. Bili so pač neredni časi in nočne straže je postavil gospod župan. Tako je priporočila gosposka in tako je bilo tudi po drugih občinah.

Tako so hodili ponoči in podnevi, v večnih skrbeh, z večnim strahom in pričakovanjem nečesa zmerom hujšega. In njih spremljevalci so bile tiste čudne, v domači jezik pomešane tuje besede, ki so bile tiskane na lepakih in mnogokdaj podpisane od cesarja samega.

Izmed vseh najtežja, še podnevi strah in nezaupanje vzbujajoča pa je bila tista o špijonih.

Oče župan je stopil po sukno in, ko se je vrnil, je že zagledal trop ljudi s palicami in biči, ki so se valili proti njegovi hiši.

«Hehe! Špijon! Špijon! Hehe!» so kričali in gospod župan, čigar hiša je bila vsa zalepljena z uradnimi lepaki in čigar možgani so bili v večnem strahu in hlapčevski ponižnosti pred

gosposko in njenimi naredbami, je s težkimi koraki, poln skrbi za obrambo domovine, stopil na cesto, kjer se je ustavila podivjana tolpa. Kajti ni bežal samo Tonček, vsi pastirji so se razkropili po domovih in v trenutku je po vseh ušesih zabrnal glas: «Špijon! Špijon! Špijon!» In tisti fantje in možje, ki so hodili ponoči na straže, so pograbili uradne kole, kakor vojak puško in bajonet v trenutku alarma. V nekaj trenutkih je bil špijon obkoljen od preplašenih ljudi, ki so v skupnem nastopu bodrili drug drugega, prikrivajoč bojazen in strah, ki sta bila v njih notranjosti.

«Ne mara govoriti,» je dejal nekdo iz tolpe, ko je stopil župan pred špijona. Od pete do glave je švignil s pogledom, kajti dobro ga je treba premeriti.

Majhno, šibko telo je bilo oblečeno v napol raztrgane cunje, ki so grozile vsak trenutek, da se odlučijo z zamazanega telesa. Obraz je bil zagorel in neprijazen. Grd. Oduren. Oči tope, nemirne, usta široka, slinasta. Na glavi je imel staro žensko ruto. Kdo je to?

«Špijon!» je šinilo skozi županove možgane. Ukazal je poklicati orožnike. Iz tolpe se je iztrgal mlad fant in oddirjal.

«Poglejte jo, mrcino pasjo, kako spretno se je skrila v ženski robec!» je z zadovoljstvom zaklical Franček, rekrut, in potegnil neznanca ruto z glave, da je glas začudenja preletel tolpo.

In župan je vprašal:

«Odkod si in kaj delaš tukaj?»

Molk. Vse čaka. Toda človek s kratkimi lasmi, s krastami po temenu molči. In solnce mu sije v obraz. Tuj, grd, ostuden. Samo oči, tiste motne, trudne oči gledajo župana, Frančka, vse.

«Boš odgovoril?»

Nekdo ga je sunil v hrbet. Špijon se je opotekel proti županu. In župan je odstopil in dvignil desnico, stisnjeno v pest. Špijon se je obrnil.

«Pazite, da ne uide!»

Župan vprašuje dalje. In zopet samo pogled, nemiren, začudeno prestrašen, bežen, begajoč od obraza do obraza, ki je bil vsak hujše spačen od groze in strahu, kakor njegov, ki ga je opeklo solnce in tolkla pest potepuškega življenja.

Zato se je razsrdil župan in udaril po zagorelem licu. Zakaj ni bilo časa izgubljeni z zakrknjenim človekom. Hitro ga je treba zaslišati, soditi in obsoditi. V deželi so nemirni časi.

In ko je udaril in je votlo zadonelo, je tolpa oddihaje se z odobravanjem zakričala in ni bila samo županova pest, ki se je dvigala proti njemu. Vsi so jih imeli pripravljene, četudi ga niso mogli doseči in ga je udarila samo županova roka.

On pa je od bolesti in začudenja široko odprl usta.

«A-a-a-a!» Samo to. Nič drugega. In to jih je razkačilo še bolj.

«Mutastega se dela! Falot! O, saj vemo! Saj smo čitali! To ni kar tako! Udari ga po gobcu, da ne bo jecal kakor žival! Vrag vedi, odkod se je priklatil! Gotovo je ušel! Falot!»

In so suvali naprej, nazaj, on pa venomer samo a-a-a — — Vedno bolj proseče, vedno bolj žalostno in vprašujoče: Kaj sem vam storil, ljudje božji! Nihče ni razumel njegovih glasov, nihče zaznal težkega vzdih, nihče sprejel vase njegovega pogleda. Vsi so ga videli, kakor je bil, pisan v svoji pisanosti. Črno zagorel, cunjasto opravljen, z zamazano malho prepasan, suhega telesa, mrtvih prsi, kratkih las. Da, ti kratki lasje! Če bi ne bil špijon, bi vendar ne imel kratkih las in ne bi bil tako čudno našemljen.

V ljudeh so bili lepaki in na lepakih sta bila strah in skrb. Zato so vzbudili v njih radovednost, spoznati in doživeti bistvo človeka, ki je špijon in ki škoduje in skrivaj izpodkopava temelje velike domovine. Zato so kričali vanj in ga suvali. In ko je on ostal trdovraten, izgovarjajoč večno samo neme, enolične glasove, je nekdo skrčil pesti, skočil proti njemu, nemo govorečemu, in ga udaril, da se je zvalil v cestni prah.

Vse je komaj čakalo tega udarca. Nihče ni vedel, kdo ga je zadejal. Saj je bil pripravljen v vseh. Planili so po njem, razjarjeni in zmešani od tujih besedi in njegovih glasov. Kričali so na vso moč. Vpraševali in brcali so na vse strani. Sredi njih je bolešno ječalo, a izječati ni moglo. Prehud je bil krik podivjanih. Srd je planil iz njih in roke in noge in koli so udarjali po njegovem hrbtu, glavi, kjerkoli. Nihče ni videl krvi, ki se je pocedila iz nosu in ust. Vsevprek in vse dalje so leteli udarci po njem. Cunje so se trgale iz kotajočega se telesa in cestni prah se je mešal s potno srago bolesti in s krvjo. Otroci so pobirali z veselim krikom kamenje in ga metali med tolpo.

«Špijon! Špijon! Špijon!» In kamen se je sprostil iz drobne roke. Kaj zato, če je ta ali oni zgrešil svoj cilj in zadel župana ali koga drugega. Nihče ni čutil, nihče ni imel časa misliti na otroke. Vsakdo je hotel tolči, brezkončno tolči. Vsak udarec jim je bil užitek.

In v to drveče vrvenje je prisopihal fant, ki so ga poslali po orožnika.

«Stražmojster gre!» Začeli so odstopati. Sivolasi stražmojster, ki se je nekoč tolkel z bosenskimi vstaši, je vrgel kolo v jarek, pograbil za puško in stopil k ljudem.

Župan mu je napravil prostor in stražmojster si je ogledal špijona. Po obrazu je bil ves krvav in iztolčen, cunjasta obleka je bila razcapana. Prsi so bile odkrite in tudi levo stegno se je krvavo prašilo. Spodnja ustnica je bila počena in kri je curljala po bradi in vrata preko prsi ter se odcejala za umazano bluzo.

Vse je molčalo. Kakor da z orožnikom pregleduje kos za kosom špijonovo telo.

In ko se je stražmojster sklonil, se je naenkrat telo streslo, kakor da se hoče dvigniti. Oči so stopile iz zakrvavelih globin in ga pogledale z velikim, belim pogledom. Orožnik se je vzravnaval. Telo se je streslo, glava omahnila in se ni več ganila. Le oči, tiste motne oči, ki so se zbelile, so bile odprte in večno gledale orožnika, župana, Frančka, rekruta, vse. Vse, ki so stali okrog.

Stražmojster se je ozrl in preletel spačene obraze.

«Kaj ste storili?»

Oči vseh so se uprle vanj. Groza ga je bila spačenih lic in pošastnih oči. Ozrl se je sedaj na tega, sedaj na onega, Nihče ni odgovoril. Nihče ni vedel, kaj naj odgovori. Vsi obrazi so bili enaki, vsi prepojeni z grozo. Tako se je zapisala tuja beseda v njih meso in kri in tako so ji dali duška v trenutku, ko je stopil pred njih obzorje tuj, sumljiv, neznan človek. Človek v ženskih cunjah, ostriženih las, topega pogleda in nemega govora.

«Gospod župan,» orožniku je šla težko beseda iz ust, «gospod župan! To ni špijon!» In oči vseh so se vsesale vanj.

«Beračica je! Poznam jo!» Skozi vrste je šel nemir in začudenje.

«Kako, ženska? Saj nima las!» To je dejal župan in vse je bilo veselo njegove besede. Nejeverno so čakali stražmojstra, kaj bo odgovoril. Ta pa je z mirno roko snel z bajonetom nasajeno puško z ramen in začel brskati po mrtvem truplu. Cunjo za cunjo je brskal in kretnjo za kretnjo so mu sledili. Še malho je premetal, da sta se izvalila iz nje roženkranc in plesniv košček kruha.

In ko je izbrskal, je obležalo pred ljudmi izsušeno, zaprašeno, iztolčeno, zverženo truplo človeka, ki je radi večnih uši bil postrižen, ki ga je poznal stražmojster in ki je bil — beračica.

Golo truplo.

Možje so obstrmeli. Ženske so se s studom obrnile stran. Otroci so se v krohotu razbežali.